

LBRIS

We know
books

Cristinel Murzea

Drept român

Ediția 3

- revizuită și adăugită -



Editura C.H. Beck
București 2026

Cuprins

Argument.....	XV
Abrevieri.....	XVII
Capitolul I. Noțiuni introductive.....	1
Secțiunea 1. Obiectul dreptului roman.....	1
§1. Considerații generale.....	1
§2. <i>IUS</i> și <i>FAS</i>	2
Secțiunea a 2-a. Importanța dreptului roman.....	3
§1. Precizări generale.....	3
§2. Influența dreptului roman asupra dreptului românesc.....	5
Secțiunea a 3-a. Diviziunile dreptului privat roman.....	6
§1. Clasificarea dreptului obiectiv în <i>ius civile</i> , <i>ius gentium</i> și <i>ius naturae</i>	7
Secțiunea a 4-a. Influența dreptului roman asupra gândirii juridice europene.....	9
Secțiunea a 5-a. Documentele dreptului roman.....	11
Capitolul II. Istoria Romei.....	14
Secțiunea 1. Privire istoric. Considerații preliminare.....	14
Secțiunea a 2-a. Începuturile Romei.....	14
Secțiunea a 3-a. Regalitatea.....	23
§1. Considerații generale.....	23
§2. Roma regală (753-509 î.e.n.).....	24
§3. Instituții în perioada regalității: Armata, Regele, Senatul, Adunările Poporului.....	26
Secțiunea a 4-a. Roma republicană.....	28
§1. Organizarea administrativă.....	30
§2. Organizarea socială.....	32
Secțiunea a 5-a. Principatul.....	42
§1. Considerații generale.....	42
§2. Instaurarea principatului.....	43
§3. Atribuțiile principelui.....	45
§4. Reforma administrativă.....	47
§5. Structura socială în epoca principatului.....	48
§6. Evoluția dreptului.....	49
Secțiunea a 6-a. Dominatul.....	50
Secțiunea a 7-a. Epocile dreptului privat roman.....	52
Secțiunea a 8-a. Concluzii.....	52
Capitolul III. Izvoarele dreptului roman.....	53
Secțiunea 1. Noțiuni generale.....	53

Secțiunea a 2-a. Privire generală asupra izvoarelor dreptului în evoluția dreptului roman	53
§1. Obiceiul	54
§2. Legea ca izvor formal de drept	54
§3. Edictele magistraților	56
§4. Senatusconsultele	58
§5. Constituțiile imperiale	58
§6. Jurisprudența	59
Secțiunea a 3-a. Codificările prejustiniene	64
Secțiunea a 4-a. Opera legislativă a lui Justinian	65
Capitolul IV. Procedura civilă romană	73
Secțiunea 1. Procedura legisacțiunilor	73
§1. Procedura <i>in iure</i>	75
§2. Procedura <i>in iudicio</i>	76
Secțiunea a 2-a. Procedura formulară	78
§1. Formula	79
§2. Părțile formulei	79
2.1. Părțile principale ale formulei	80
2.2. Părțile accesorii ale formulei	81
§3. Acțiuni	81
3.1. Clasificarea acțiunilor	82
§4. <i>Ordo iudiciorum privatorum</i> (organizarea proceselor private)	83
§5. Administrarea justiției	86
5.1. Faza <i>in iure</i>	86
5.2. Faza <i>in iudicio</i> (apud iudicem)	88
5.3. Sentința	89
5.4. Căile de atac	90
Secțiunea a 3-a. Procedura extraordinară	91
Capitolul V. Persoanele	93
Secțiunea 1. Capacitatea juridică a persoanelor	93
§1. Libertatea	95
§2. Oamenii liberi	97
§3. Cetățenii	97
§4. Latinii	98
§5. Peregrinii	99
§6. Dezrobiții	99
§7. Sclavii	100
Secțiunea a 2-a. Evoluția și trăsăturile familiei romane	104
§1. Terminologie	104
§2. Statutul juridic al familiei romane	104
§3. Persoane <i>sui iuris</i> și persoane <i>alieni iuris</i>	105
§4. Constituția originară a familiei romane	106
Secțiunea a 3-a. Emanciparea (<i>emancipatio</i>)	111

Secțiunea a 4-a. Căsătoria	111
§1. Condițiile de formă ale căsătoriei	111
§2. Condițiile de fond ale căsătoriei.....	112
§3. Efectele căsătoriei	112
Secțiunea a 5-a. Adopțiunea și legitimarea	115
Secțiunea a 6-a. Capitis deminutio	116
Secțiunea a 7-a. Instituții pentru ocrotirea persoanelor incapabile.....	116
Secțiunea a 8-a. Persoana juridică.....	118
Secțiunea a 9-a. Colegiile – persoane morale de drept privat în provincia Dacia romană	119
 Capitolul VI. Bunuri, posesiune, proprietate	125
Secțiunea 1. Bunurile	125
§1. Terminologie	125
§2. Corelația dintre noțiunile de „bunuri” și „patrimoniu”	125
§3. Clasificarea lucrurilor	126
3.1. Res extra patrimonium.....	126
3.2. Res in patrimonio.....	126
Secțiunea a 2-a. Posesiunea.....	129
§1. Noțiuni introductive	129
§2. Elementele posesiei.....	129
§3. Posesiunea și detențiunea precară (<i>possessio naturalis</i> sau <i>possessio corporalis</i>).....	130
§4. Dobândirea și pierderea posesiei.....	130
§5. Felurile posesiei	131
§6. Efectele posesiei.....	131
§7. Interdictele posesorii (<i>Interdictum possessorium</i>).....	132
§8. Comparație între posesie și detențiune.....	133
Secțiunea a 3-a. Proprietatea	133
§1. Formele prestatale de proprietate	133
§2. Proprietatea în epoca veche.....	135
§3. Proprietatea publică a statului	135
§4. Proprietatea statului asupra pământului cucerit	135
§5. Proprietatea statului asupra sclavilor	136
§6. Proprietatea <i>quiritară</i>	136
6.1. Caracterele proprietății <i>quiritare</i>	137
§7. Proprietatea în epoca clasică	138
§8. Proprietatea în epoca postclasică	140
§9. Modurile de dobândire și de transmitere a proprietății	140
9.1. <i>Mancipatio</i>	141
9.2. <i>In iure cessio</i>	142
9.3. <i>Usucapio</i>	143
9.4. <i>Prescriptio longi temporis</i>	143
9.5. <i>Prescriptio longissimi temporis</i>	144
9.6. <i>Adiudicatio</i>	144

9.7. <i>Lex</i>	144
9.8. <i>Ocupatio</i>	144
9.9. <i>Traditio</i>	145
9.10. <i>Specificatio</i>	146
9.11. <i>Accesio</i>	146
§10. Când și în ce mod se stinge dreptul de proprietate	147
§11. Sancțiunea dreptului de proprietate	148
11.1. Sancțiunea proprietății quiritare	148
11.2. Sancțiunea proprietății pretoriene	149
11.3. Sancțiunea proprietății provinciale	150
11.4. Sancțiunea proprietății peregrine	150
§12. Stingerea dreptului de proprietate	150
§13. Drepturile reale principale corespunzătoare dreptului de proprietate privată	150
13.1. Servituțiile: <i>servitutes</i> . Noțiune, clasificare, caractere	150
13.2. Drepturile reale pretoriene	154
Capitolul VII. Succesiunile.....	156
Secțiunea 1. Moștenirea legală.....	156
§1. <i>Sui heredes</i>	156
§2. <i>Adgnatus proximus</i>	161
§3. <i>Gentiles</i>	168
Secțiunea a 2-a. Moștenirea testamentară	168
§1. Testamentul în vechiul drept civil	168
1.1. Testamentul <i>calatis comitiis</i>	170
1.2. Testamentul <i>in procinctu</i>	185
1.3. Testamentul <i>per aes et libram</i>	187
§2. Testamentul în dreptul pretorian	200
2.1. Testamentul pretorian.....	200
§3. Testamentul în dreptul imperial.....	203
3.1. Testamentul nuncupativ	205
3.2. Testamentul tripartit	206
3.3. Testamentul olograf	210
3.4. Testamentul public	211
§4. Testamente extraordinare	212
4.1. Testamentul orbului	212
4.2. Testamentul surdo-mutului	212
4.3. Testamentul analfabetului	212
4.4. Testamentul <i>tempore pestis conditum</i>	213
4.5. Testamentul <i>ruri conditum</i>	213
4.6. <i>Voluntas intestati</i>	213
4.7. Testamentul <i>parentum inter liberos</i>	213
4.8. <i>Divisio parentis inter liberos</i>	214
4.9. Testamentul în favoarea bisericii și al instituțiilor de binefacere	214
4.10. Testamentul militar	214

§5. Testamenti <i>factio</i>	219
5.1. Testamenti <i>factio activa</i>	219
5.2. Momentul în care se cere <i>testamentio factio activa</i>	232
5.3. Testamenti <i>factio pasiva</i>	234
5.4. Momentul în care se cere <i>testamenti factio passiva</i>	243
Capitolul VIII. Obligațiile – partea generală	245
Secțiunea 1. Obligațiile	245
§1. Scurt istoric	245
§2. Alte teorii cu privire la geneza obligației	246
§3. Elementele obligației	247
§4. Clasificarea obligațiilor avea la bază mai multe criterii:	248
§5. Efectele obligațiilor	249
§6. Stingerea obligațiilor	254
§7. Transferul de obligații	259
§8. Garanțiile – noțiuni introductive	260
§9. Garanțiile personale	261
9.1. Garanțiile personale formale	261
9.2. Garanțiile personale neformale	265
§10. Garanțiile reale	265
10.1. Fiducia	266
10.2. Gajul	266
10.3. Ipoteca	267
10.4. Intercesiunea	271
Capitolul IX. Contractele	272
Secțiunea 1. Noțiunea de contract	272
Secțiunea a 2-a. Capacitatea juridică a părților	273
Secțiunea a 3-a. Consimțământul părților (<i>consensus</i>)	274
Secțiunea a 4-a. Obiectul contractului	278
Secțiunea a 5-a. Cauza contractului	279
Secțiunea a 6-a. Clasificarea contractelor	280
Secțiunea a 7-a. Contractele solemne sau formale	283
§1. Contractele în formă religioasă	283
§2. Contractele în formă verbală	284
Secțiunea a 8-a. Contractele în formă autentică (<i>nexum</i>)	288
Secțiunea a 9-a. Contractele în formă scrisă	289
Secțiunea a 10-a. Contractele reale	291
§1. <i>Mutuum</i>	291
§2. <i>Foenus</i> (împrumutul cu dobândă)	293
§3. <i>Nauticum foenus</i> (împrumutul maritim)	294
§4. <i>Fiducia</i>	295
§5. <i>Pignus</i> (gajul)	296
§6. <i>Commodatum</i> (comodatul)	297
§7. Depozitul	297

Secțiunea a 11-a. Contractele consensuale	299
Secțiunea a 12-a. Contractul de vânzare-cumpărare (<i>venditio-emptio</i>).....	302
Secțiunea a 13-a. Contractul de vânzare în Dacia Romană.....	310
Secțiunea a 14-a. Contractul de locațiune (<i>locatio-conductio</i>).....	316
Secțiunea a 15-a. Contractul de societate (<i>societas</i>)	319
Secțiunea a 16-a. Mandatul (<i>mandatum</i>).....	322
Secțiunea a 17-a. Emfiteoza (<i>emphyteusis</i>).....	324
Secțiunea a 18-a. Contractele nenumite	326
Capitolul X. Pactele	329
Secțiunea 1. Noțiuni generale.....	329
Secțiunea a 2-a. <i>Leges traditionis</i>	331
Secțiunea a 3-a. <i>Receptum arbitrii</i>	331
Secțiunea a 4-a. <i>Receptum argentarii</i>	332
Secțiunea a 5-a. <i>Receptum nautarum, cauponum et stabulariorum</i>	332
Secțiunea a 6-a. Pactul de constitut	333
Secțiunea a 7-a. <i>Constitutum debiti proprii</i>	333
Secțiunea a 8-a. <i>Constitutum debiti alieni</i>	333
Secțiunea a 9-a. Pactul de jurământ.....	334
Secțiunea a 10-a. Pactele legitime.....	334
§1. Donațiunea	334
1.1. Donațiunea între vii obișnuită.....	335
1.2. Donațiunea între soți.....	336
§2. Dota.....	337
2.1. Generalități	337
2.2. Constituirea dotei	338
2.3. Drepturile femeii asupra dotei	338
2.4. Drepturile bărbatului asupra dotei	339
2.5. Bunuri extradotale.....	340
2.6. Donația <i>mortis causa</i>	341
2.7. Donațiunea <i>ante nuptias</i>	341
§3. Compromisul.....	341
Secțiunea a 11-a. Pactele adăugate contractelor	341
Capitolul XI. Quasicontractele	343
Secțiunea 1. Introducere.....	343
Secțiunea a 2-a. Plata lucrului nedatorat	343
Secțiunea a 3-a. <i>Condicti</i> -ile în dreptul lui Justinian.....	345
Secțiunea a 4-a. Gestiunea de afaceri (<i>negotiorum gestio</i>)	346
§1. Efectele gestiunii de afaceri	348
§2. Gestiunea tutorelui pentru pupil.....	349
Secțiunea a 5-a. Indiviziunea	349
Secțiunea a 6-a. Acceptarea succesiunii	350

Capitolul XII. Delictele.....	351
Secțiunea 1. Privire istorică.....	351
Secțiunea a 2-a. Formarea noțiunii de obligație delictuală.....	352
Secțiunea a 3-a. Obligațiunea delictuală – obligațiunea contractuală	353
Secțiunea a 4-a. Delictele private vechi	354
§1. Furtul.....	354
1.1. Elementele delictuale	354
1.2. Furtul în Legea celor XII Table.....	355
§2. <i>Damnum iniuria datum</i>	356
§3. <i>Iniuria</i>	358
§4. Legea <i>Cornelia de iniuris</i>	358
Secțiunea a 5-a. Delicte private noi.....	359
§1. <i>Rapina</i>	359
§2. <i>Metus</i> (violența)	359
§3. <i>Dolus</i>	360
§4. <i>Fraus creditorum</i> (frauda creditorilor).....	361
Secțiunea a 6-a. Delicte private secundare	362
Capitolul XIII. Quasidelictele.....	364
Secțiunea 1. Obligația quasidelictuală.....	364
Secțiunea a 2-a. Luarea de mită	364
Secțiunea a 3-a. Vărsarea sau aruncarea unui lucru	365
Secțiunea a 4-a. Atârănarea obiectelor	365
Secțiunea a 5-a. Paguba produsă de persoanele aflate în slujba corăbierilor, hangiiilor și a grăjdarilor.....	365
Secțiunea a 6-a. Alte izvoare de obligațiuni	365
Bibliografie	367

Capitolul I Noțiuni introductive

Secțiunea 1. Obiectul dreptului roman

§1. Considerații generale

Realitatea juridică ca parte componentă a realității sociale reprezintă un element esențial în procesul de reglementare a relațiilor sociale, în vederea promovării unor valori larg receptate de societate, cum ar fi: proprietatea, siguranța juridică și securitatea libertăților individuale.¹

În acest context dreptul organizează funcționarea generală a statului, disciplinează conduita oamenilor priviți în mod individual sau în colectiv și le armonizează interesele în funcție de valorile ocrotite din cadrul unei societăți.

Încă din antichitatea romană s-a subliniat din această perspectivă faptul că dreptul nu este numai știință, el este în egală măsură tehnică și artă, toate acestea reflectându-se în procesul de creare sau de aplicare al dreptului.

Din punct de vedere etimologic, cuvântul drept derivă din limba latină: *directus* sau *dirigo* care înseamnă orizontal sau vertical, direct, drept, în linie dreaptă. În limba latină însă, cuvântul care corespunde substantivului drept, era „*ius*”² care presupunea ideea de dreptate, de lege, de justețe și echitate.

Din această perspectivă, romanii care au fost „părinții dreptului” în accepțiunea semantică a termenului credeau în perenitatea acestuia ce era emanată însăși de societatea ca atare, ei afirmând că acolo unde este societate există și drept – „*Ubi societas ibi ius*”.

Spiritul practic al romanilor, dar și dorința acestora de a ajunge la perfecțiune i-au determinat să elaboreze din perspectiva unei tehnici legislative desăvârșite principii și norme juridice, care, într-un interval de o mie de ani, au făcut să nască ceea ce astăzi desemnăm prin drept privat atât ca știință sau ca drept obiectiv sau subiectiv.

Această stare este specifică numai poporului roman, singurul popor al antichității care a perceput realitatea juridică ca o componentă a realității sociale, o realitate ce trebuia să răspundă criteriilor morale și religioase, dreptul fiind înțeles ca un dar al zeilor, fapt ce în mentalitatea colectivă s-a obiectivat prin confuziunea ce a existat între „*IUS*” și „*FAS*” (între normele juridice și cele religioase).

Juriștii romani au reușit să definească conceptual, înaintea altor popoare, fundamentul dreptului, arătând că acesta organizează funcționarea generală a statului, dar în același timp are și rolul de a disciplina conduita oamenilor priviți în mod individual sau în colectiv – „*que nocet docet*” – armonizându-le, pe această cale, interesele într-o societate cu puternice clivaje sociale antagonice.

¹ N. Popa, Teoria generală a dreptului, Ed. Actami, București, 1996, p. 7.

² Idem, p. 44.

În Cartea I a Institutelor Ulpianus afirmă – „*Iuri operam daturum prius nosse oportet unde nomen iuris descendat. Est autem a justitio appellatum; nam ut eleganter Celsus definit, jus est ars boni et aequi*” – cel care studiază dreptul trebuie să cunoască, în primul rând, de unde derivă cuvântul drept, acesta și-a primit denumirea de la justiție, căci, cum cu eleganță îl definește Celsus, dreptul este știința a ceea ce este bun și echitabil.¹

Romanii au reușit însă să contureze locul și rolul normelor juridice în cadrul sistemului normativ general al societății, arătând că acestea impun indivizilor în primul rând o conduită prescrisă, o obligație comportamentală, dar și o colaborare, o participare a acestora la realizarea sau îndeplinirea lor.

În doctrina de specialitate, analizându-se evoluția sistemului juridic roman de la nașterea orașului-cetate Roma (754 î.e.n. și până în vremea lui Justinian 527-565), s-a definit obiectul dreptului roman ca fiind dat de ansamblul normelor juridice, edictate și sancționate de statul roman, constituite într-un „sistem alcătuit din numeroase ramuri și instituții juridice”.²

Jurisconsultii romani analizând funcțiile activității normative arată că atât norma juridică, cât și cea etică, cea morală au în comun faptul de a se adresa comportamentului uman, având deci un caracter volițional, cu atât mai mult cu cât impun un criteriu pentru judecarea comportamentului unei persoane. Însă între acestea există deosebiri de esență, ce se particularizează în efectele ce se nasc în cazul încălcării lor, normele morale fiind sancționate în mod difuz prin oprobiul public, pe când cele juridice au sancțiuni coercitive aplicate de organe specializate ale statului.

Deci, norma morală se limitează la a impune un criteriu de evaluare, în timp ce norma juridică trebuie să restabilească prin coercițiune ordinea de drept încălcată.

§2. *IUS* și *FAS*

Mult mai complexă și nuanțată este distincția ce se face în jurisprudența romană între normele juridice (*ius*) și cele religioase (*fas*).

Pentru a conferi eficiență normelor juridice, romanii le-au investit cu „forța și voința” zeilor, deci cu autoritatea religiei.

Dacă la început normele juridice se suprapuneau, ca de fapt la toate popoarele antice, peste normele religioase, constatăm că la nivelul secolului III î.e.n. apare chiar în limba latină un conflict de natură semantică între termenii „*ius*” și „*fas*”, care a dus în plan conceptual la delimitarea normelor juridice de cele etico-religioase.

Ca atare normele „*ius*” vor fi catalogate ca preponderent juridice, în timp ce „*fas*” vor rămâne în sfera magico-religioasă.

În mentalitatea romanilor acum distincția este evidentă, vorbindu-se despre un „*ius humanum*” cu relevanță preponderent laică și un „*ius sacrum*” care viza cu preponderență organizarea și comportamentul religios, precum și raporturile cu divinitatea. Această distincție tinde să se accentueze odată cu trecerea timpului, „*ius sacrum*” sau „*ius divinum*” se va contrapune cu „*ius humanorum*” (care cuprinde *ius*

¹ C. Murzea, S.D. Șchiopu, A. Bianov, Cristomație de texte juridice latine, Ed. Romprint Brașov, 2006, p. 7.

² E. Molcuț, *Drept roman*, Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL, București, 1999, p. 5.

civile), formându-se ca atare un sistem normativ de sine stătător în care violările normelor și sancțiunile relative acestora vor intra în competența lui *pontifex maximus*, chiar dacă acest sistem normativ va rămâne o componentă a organizării sociale generale a societății romane.

Secțiunea a 2-a. Importanța dreptului roman

§1. Precizări generale

Este un adevăr universal irefragabil, unanim acceptat de toate școlile de drept din spațiul euroatlantic, faptul că dreptul roman a reprezentat și reprezintă în continuare fundamentul legislațiilor moderne atât de sorginte anglo-saxonă, cât și ceea ce astăzi desemnăm prin familia dreptului continental.

Opinia profesorului The. Sâmbrian este extrem de pertinentă, în acest sens el arătând că „(...) Pentru studentul care ia pentru prima dată contact cu lumea dreptului, dar în egală măsură pentru omul de știință care și-a consacrat viața cercetărilor într-una din ramurile juridice, dreptul roman este începutul fără de care nu se poate concepe, explica și înțelege prezentul și nici întrevedea viitorul dreptului”.¹

Dreptul roman se constituie într-un izvor neprețuit în laborioasa activitate de creare a dreptului sub aspectul logicii juridice și chiar a tehnicii legislative uneori, lucru care vine să probeze ambiția legislatorului roman care afirma că „*jus civilae*” – privit „*lato sensu*” – este etern, căci așa cum sublinia Ulpianus într-un celebru adagiu „*Justitia este constans et perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi*” („Justiția este voința statornică și perpetuă de a da fiecăruia dreptul său”).²

Fizionomia instituțiilor juridice romane, perfecțiunea principiilor de drept formulate, cât și nivelul elevat al tehnicii legislative folosite au făcut din sistemul dreptului roman un important instrument cognitiv, dar și practico-aplicativ menit să dea concretețe noilor figuri și expresii juridice, având în vedere, în esență, gradul înalt de abstractizare la care ajunsese jurisprudența romană.³

Majoritatea romaniștilor dovedesc faptul că, sub aspectul formator, dreptul roman a influențat, în mod direct sau mediat, gândirea juridică contemporană constituindu-se într-un panaceu.

În acest sens, regretatul profesor C. Tomulescu arăta că „dreptul roman a creat limba juridică, Roma a creat alfabetul dreptului, grație acestui alfabet putem formula astăzi orice idei juridice”.⁴

Crearea terminologiei juridice în răstimpul existenței statului roman, s-a dovedit în mare măsură a fi temelia limbajului juridic din epoca modernă și contemporană, prin aceasta dreptul roman dovedindu-și ceea ce-și dorea Cicero ca el să rămână peren și viu.

¹ The. Sâmbrian, Instituții de drept roman, Ed. Sitech, Craiova, 2004, p. 15.

² C. Murzea, S.D. Șchiopu, A. Bianov, op. cit., p. 10.

³ C. Murzea, op. cit., p. 9.

⁴ C. Tomulescu, Manual de drept privat roman, Tipografia Învățământului, București, 1956, p. 6.

Chiar dacă unii termeni folosiți în dreptul roman astăzi îmbracă uneori o altă haină juridică sau dacă din rațiuni ce țin de influența factorilor de configurare ai dreptului, alții au intrat în desuetudine, analiza semantică a termenilor juridici utilizați în prezent vine să probeze încă o dată faptul că dreptul a fost creat de poporul roman care și-a creat un instrument deosebit de util pentru a reglementa raporturile dintre cetățeni sau dintre aceștia și stat sau dintre state, în măsură să le valorifice drepturile și interesele lor.

Locul dreptului roman în cadrul istoriei universale a dreptului este unul de excepție, căci dacă sistemele normative a altor popoare antice se constituie în simple izvoare arheologice, legislația creată în statul roman a reprezentat „stratul” pe care s-au așezat alte straturi în laborioase activități de legiferare, se poate afirma fără putință de tăgadă că „deși a pierit împărăția poporului roman totuși a rămas împărăția dreptului roman”.¹

Putem constata că, la o analiză sumară, gândirea juridică romană este prezentă astăzi la procesul de elaborare a dreptului pozitiv a multor popoare, îndeosebi a celor europene, fapt de natură să pună în lumină rafinamentul și subtilitatea unor figuri juridice create îndeosebi de către pretor ca principal magistrat judiciar, chemat să adapteze, să corecteze și chiar să modifice dreptul, e adevărat pe cale mediată, prin procedură, acolo unde interesele o impuneau, lucru care va contribui îndeosebi la perfecționarea limbajului juridic ce devine extrem de tehnic și specializat, el devenind, astfel, un bun ce a fost transmis de la o societate la alta intrând, așadar, practic în patrimoniul cultural universal.

Profesorul C. Tomulescu arată că „acest drept nu are numai importanță istorică, ca aparținând celui mai puternic stat al antichității, ci el reprezintă și un mare progres în domeniu tehnicii juridice, căci previziunea și claritatea definițiilor, logica severă și consecvența gândului juridic combinate cu vitalitatea concluziilor mărturisesc marea artă a juriștilor romani”.²

Domeniul în care juriștii romani au excelat în diferitele școli de drept pe care le-au reprezentat a fost cel legat de formularea principiilor juridice, a maximelor cât și a adagiilor juridice, elemente de natură să demonstreze gradul înalt de abstractizare a realităților sociale transpuse în plan juridic, acestea constituindu-se în adevărate tezaure de gândire logico-juridică ce aveau să fie preluate de toți slujitorii dreptului de ieri sau de astăzi. Acestea se constituie în adevărate reguli de drept, sau reguli de interpretare a regulilor de drept, sau în adevărate construcții juridice ce se adresează deopotrivă mai multor ramuri de drept, fiind astfel instrumente indispensabile oricărui jurist, și nu numai, ele deschizând posibilitatea interpretării corecte a realității social-juridice. În formularea acestora, romanii au plecat de la interpretarea, conexarea și valorificarea diferitelor spețe, dovedind astfel un pregnant spirit practic, menit să valorifice noi și diverse drepturi subiective, astfel că ele și-au justificat în câmpul și circuitul juridic atât valabilitatea, cât și oportunitatea.

Ele au constituit totodată suportul raționamentului juridic pentru rezolvarea unor spețe ulterioare, dar au constituit, pe de altă parte, un instrument conceptual pentru

¹ S.G. Longinescu, Elemente de drept roman, vol. II, Tipografia, Curierul Judiciar, București, 1927, p. 162.

² C. Tomulescu, op. cit., p. 7.

teoreticienii dreptului, fiind acele argumente ce justifică viabilitatea și actualitatea pe care o prezintă în continuare dreptul roman.

Pentru societatea românească importanța dreptului roman este de netăgăduit, fiind semnalată încă de la cucerirea Daciei de către romani și intrarea acesteia în sfera de influență romană, dar mai ales este prezentă în vasta operă de modernizare a statului, vizând redactarea codurilor laice românești [Cartea românească de învățătură (1646), Îndreptarea legii (1652), Codul Calimachi (1817) și prin Codul civil de la 1864 ce a reprezentat un adevărat pilon al statului român modern, fiind un exemplu de act normativ ce a dăinuit peste secole și orânduiri sociale diferite].

Dreptul roman s-a constituit ca fiind fundamentul legislațiilor moderne, constituind un izvor neprețuit în procesul de creare și de aplicare al dreptului, astfel că, deși statul roman a apus, sistemul său legislativ avea să fie preluat și adoptat în funcție de factorii de condiționare ai dreptului atât în evul mediu, dar mai ales în noua epocă deschisă de revoluțiile burgheze.

§2. Influența dreptului roman asupra dreptului românesc

Studiul dreptului roman reprezintă o componentă esențială în analiza de fond care se face asupra procesului de etnogeneză românească, deci de zămislire a limbii și poporului român. În acest sens, cucerirea Daciei de către împăratul Traian (98-117) a determinat intrarea definitivă a spațiului carpato-danubiano-pontic în sfera de influență a lumii romane, în circuitul material și cultural controlat de acest stat universal.

Întreaga evoluție a poporului nostru a purtat amprenta originilor, fapt de natură să contureze specificul nostru ca popor latin, format din simbioza daco-romană.

Dreptul, ca realitate socială, avea să influențeze acest proces, el constituindu-se într-un factor catalizator al procesului de romanizare a populației geto-dace.

Influența sistemului juridic roman este evidentă, fiind atestată prin numeroase izvoare istorice, arheologice și lingvistice, fiind prezentă atât în perioada anterioară cuceririi romane, date fiind numeroasele schimburi realizate pe cursul Dunării de Jos, cât și după cele două războaie daco-romane din 101-102 și 105-106, care au dus la transformarea Daciei în colonie romană.

Cu timpul autohtonii romanizați, dar și coloniștii romani au dezvoltat în Dacia romană o viață municipală înfloritoare, locuitorii menționați dobândind o seamă de drepturi printre care „*ius commercium*” sau comunele beneficiind de „*ius italicum*”, fiind scutite de taxe, ca și colectivitățile din spațiul italic.

Introducerea sistemului administrativ roman se desfășura în paralel cu infiltrarea dreptului privat roman – la început aplicându-se foștilor soldați rămași ca veterani însurați în locurile unde își prestaseră serviciul militar timp de 25 de ani – precum și negustorilor romani, iar mai târziu fiind aplicabil și populației autohtone aflate în plin proces de romanizare.¹

Dovezile arheologice vin să confirme aceste aprecieri, având în vedere descoperirile de la Sarmisegetusa, Apulum, Napoca, Porolisum, Potaissa și mai ales „täblișelor cerate” de la Alburnus Maior care dovedesc osmoza dintre cele două civilizații dacă și

¹ C. Cătuneanu, Curs elementar de drept roman, Ed. Cartea Românească, Cluj-București, 1927, p. 19.

română reflectată la nivelul noului sistem juridic ce se năște și care evident se afla sub o puternică influență romană.

Dacă la intensa operă de romanizare înlesnită prin orientarea economică și culturală a Daciei către Roma, se mai adaugă și împrejurarea că civilizația romană își întinsese influența și după retragerea Aureliană din 271 e.n., fapt atestat și prin pătrunderea creștinismului pe filieră latină și nu greacă – misionarii creștini fiind atestați în numeroase izvoare istorice latine – sunt tot atât de multe argumente care să susțină influența constantă a imperiului roman asupra acestor teritorii în zorii evului mediu.

În evul mediu influența dreptului roman este prezentă prin intermediul „*Basilicalelor*” care conțin norme de drept roman menite să reglementeze în plan social și religios relațiile din cadrul Imperiului Bizantin. Acest lucru l-a făcut pe călătorul italian Paul Giosio să confirme că „la valahi sunt în vigoare legile romane” (*Apud Valachos leges romanae vigent*).

Influența Basilicalelor este evidentă asupra dreptului feudal scris din Țările Române, menționând în acest sens: Pravila lui Vasile Lupu din 1646, Pravila cea mare a lui Matei Basarab din 1652, Codul lui Ipsilanti din 1780, Codul Calimach din 1813 sau Codul Caragea de 1818 (Muntenia).

Influența dreptului roman revine cu și mai mare pregnanță în epoca modernă, epocă ce stă sub semnul marilor codificări care aveau să sistematizeze diferitele ramuri ale dreptului și îndeosebi aceea a dreptului civil.

Construind un sistem de drept menit a satisface o economie de mărfuri, romanii au intrat în eternitate sub aspectul construcțiilor juridice legate de materia obligațiilor, cât și a drepturilor reale, fapt ce poate fi lesne argumentat din analiza pertinentă a conținutului normativ al Codului civil român elaborat în vremea celui ce a fost primul domnitor al Principatelor Unite (24 ianuarie 1859) – Alexandru Ioan Cuza.

Din cele menționate mai sus conchidem faptul că dreptul roman a exercitat o influență nemijlocită asupra sistemului juridic românesc și asupra ideologiei juridice autohtone, fapt de natură să contribuie la studierea riguroasă a acestuia, având în vedere faptul că dreptul roman s-a constituit într-un izvor neprețuit al dreptului obiectiv românesc în particular și a istoriei universale a dreptului în general.

Secțiunea a 3-a. Diviziunile dreptului privat roman

În opinia consacrată aparținând lui Ulpian (în partea introductivă a operei sale *Institutiones*), sistemul dreptului are o structură bipartită, și anume: *ius publicum* și *ius privatum*, el arătând că „*publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singularum utilitatem*” (Dreptul public este acela care ține de organizarea statului roman, dreptul privat fiind acela care se aplică numai raporturilor dintre particulari).

Dreptul privat cunoaște în opinia romanilor trei diviziuni, și anume: „*ius civile*”, „*ius gentium*” și „*ius naturae*”.

§1. Clasificarea dreptului obiectiv în *ius civile*, *ius gentium* și *ius naturae*

Preocupări de a se realiza o delimitare în plan noțional a acestor diviziuni ale dreptului privat s-au manifestat în epoca clasică (încă din perioada republicii târzii), deși aceste criterii de clasificare coabitau și cu cele tradiționaliste formulate în epoca veche conform cărora se puteau distinge „*ius humanorum*” pe de o parte și „*ius sacrum*”, „*ius divinum*” chiar „*ius pontificium*” pe de altă parte.

Printre alte clasificări este de reținut și aceea făcută de către Gaius, care deosebea între: „*ius civile*”, „*ius gentium*” și „*ius naturae*”, clasificare cu care fiecare jurist trebuia să opereze. „*Privatum ius tripartitum est: collectum et inem est ex naturalibus praeceptis aut gentium aut civilibus*” (dreptul privat cuprinde trei părți, căci el e alcătuit din principii ale dreptului natural sau din principiile dreptului ginților sau din principiile dreptului civil).

Gaius arăta că „*ius civile*” este constituit din acele norme de drept care se răsfrâng numai asupra unui singur popor – al cetățenilor romani – deci al quiritilor: „*quam ius proprium civitatis*”.

Per a contrario, „*ius gentium*” aparține tuturor neamurilor „*ius naturalis natio*”, Gaius arătând că acest drept este comun tuturor neamurilor.

Ius civile era adresat în exclusivitate cetățenilor romani, fiind considerat un dar al zeilor. Era un sistem arhaic, extrem de formalist și de rigid, un drept ce corespundea stadiului economiei autarhice, închise, în care schimbul avea loc în mod accidental. Simbolistica este o altă trăsătură a lui *ius civile*, căci rostirea formelor sacre era însoțită de gesturi și ritualuri prestabilite. Încălcarea acestora ducea în mod inevitabil la decăderea titularului dreptului din exercițiul acestuia.

Ius civile era etern și imuabil, fapt ce, în perspectiva evoluției istorice a structurilor social-economice și politice ale statului roman, va cauza o serioasă problemă în procesul de aplicare al dreptului, lucru ce va fi corectat prin intervenția magistrală a pretorului care pe cale procedurală va pune la îndemâna părților noi mijloace procedurale prin care ele să-și valorifice drepturile subiective și pe cale de consecință să modifice pe cale mediată, indirectă structura și fizionomia lui „*ius civile*”, devenit anacronic într-o economie de mărfuri care impunea noi instrumente juridice lipsite de formalism și care să pună în lumină pe deplin principiul consensualismului.

Ius civile a primit și alte accepțiuni, astfel el desemnând sistemul juridic izvorât din interpretarea jurisconsultilor sau el exprimând în mod sintetic totalitatea normelor aparținând ramurii dreptului privat, excepție făcând normele create de principalii magistrați judiciari – pretorii – ce se încadrau în dreptul pretorian – *ius praetorium*.

Dreptul ginților „ius gentium”. Ca efect al mutațiilor intervenite în structura economiei, dezvoltarea activităților lucrative și implicit diversificarea schimbului, determină un contact nemijlocit între cetățenii romani și cei străini, fapt ce determină apelul tot mai frecvent la normele lui „*ius gentium*”, sistem juridic mult mai practic și eficient, lipsit de forme solemne, acesta substituind cu timpul dreptul civil devenit anacronic în noul context social-economic.

Ius gentium răspundea cerințelor economice de schimb, fiind îmbrățișat de un număr tot mai mare de subiecți de drept ce participau la diversele raporturi juridice născute în câmpul relațiilor sociale.